

HÍREK

A jászapáti Velemi Endre Tsz honismereti körnek tagjai hosszú évek óta gyűjtik az egyéni gazdálkodás tárgyi emlékeit a régi cséplőgéptől az ekekapig, a nagyobb bútoroktól a vászonfizekig, a szűrtől a „belinner” kendőig. A több száz tárgyi emlék raktározására a termelőszövetkezet vezetősége alkalmas helyet adott, s minden bizonnyal megteremti majd az állag-megóvás és a bemutatás lehetőségét is. Az összegyűjtött és adományozott tárgyak egy része máris végleges helyére került 1979. augusztus 20-án megnyitott a tanyamúzeum első épülete, a lakóház hagyományos berendezéssel (bútorok, használati tárgyak, berendezések stb.). Az udvaron gémeskút áll s a hagyományos paraszti gazdálkodás eszközeit itt állították ki. Az épület kialakításának és berendezésének szakszerűségét a jászberényi Jász Múzeum igazgatójának közreműködése szavatolja. A *tanyaépület és berendezés* a hagyományos életforma mozzanatait idézi és testesíti meg. Berendezésében a különféle szakkörök tagjai is részt vettek. 1981-ben elkészült az *istálló*. A továbbiakban a melléképület (ólak, fészter stb.) felépítésére és berendezésére is sor kerül. A honismereti kör tagjai a tanya település múltja egy részének a feltárását is elvégezték. Vállalkoztak valamennyi, emberi emlékezettel elérhető tanya, kunyhó, kút, állás delelőhelyének meghatározására. Térképen rögzítették azokat a tereppontokat, ahol az említett építmények valaha állottak vagy állanak. A továbbiakban elkészítik a tanyaak alaprajzát. A termelőszövetkezet vezetősége *erkölcsileg és anyagiilag* támogatja a honismereti kört. A legjobb szakköri tagok munkáját oklevéllel és emléklappal ismerték el.

Dr. Farkas Ferenc

Az Országos Széchényi Könyvtár valószínűleg a legteljesebb Zichy-katalógussal gyarapodott, amely jelentősen hozzájárul a festő életművének teljesebb megismeréséhez. *Zichy Mihály* (1827–1906), az illusztrálás és a rajzművészet nagy mestere kisebb megszakításoktól eltekintve Oroszországban dolgozott, s négy cár festőjeként ezernyi virtuóz rajtot készített az udvari életről, az ottani mindennapokról. Neves írók, költők műveit illusztrálta, és stílusával szinte iskolát teremtett Oroszországban, s világszerte hírnevet szerzett.

Nemzeti könyvtárunk *Babits Mihály* (1883–1941) *üzencéduláival* is gazdagabb lett. A Könyvtár dal szeretőnek írni a kedveshez című, feleségének ajánlott, dedikált korrektúralevonata húsz üzenő-

cédulával, valamint Babits és *Török Sophie* (1895–1955) ötvenhat levele került a könyvtár gyűjteményébe. A cédulák a Babits házaspár rövid, úgymond házi használati üzeneteit tartalmazzák, apró csúfolódásokkal, szólásmondásokkal tarkítva. Az ötvenhat levél, illetve levelezőlap, távirat a férj és feleség levélváltásainak azon darabjai, amelyeket Török Sophienak sikerült összegyűjtenie. A levelük kettejük ismerettségének teljes időszakát felölelik, 1920-tól 1941-ig, Babits haláláig.

A Soproni Liszt Ferenc Múzeumnak ajándékozta a soproni származású, az Egyesült Államokban élő *Schoicz János* csellóművész Liszt Ferenc (1811–1886) két kéziratát. A becses dokumentumok egyike egy 1857. november 23-i levél, amelyet Liszt Weimarból írt *Gaetano Belloni* olasz koncertrendezőnek. A másik kézirat valószínűleg egy tanulmány kiemelt oldala, amelyben egy *Uhbisev* nevű orosz muzikus hangversenyének visszhangjáról van szó.

Baranyában kiépült a német és a szerb-horvát nyelvű iskolai könyvtárhálózat. Jelenleg két középiskola, ötvennégy általános iskola és egy óvoda tart fent nemzetiségi könyvtárat, melyeknek kötet-száma meghaladja a 12 ezret. A megyei tanács nemzetiségi bizottságának állásfoglalása szerint az iskola és könyvtár a két legfontosabb intézmény a nemzetiségi lét és kultúra ápolásában, ennek megfelelően megkülönböztetett gondval kell törődni a fejlesztésükkel. A megyében két nagy nemzetiségi báziskönyvtár működik: Pécssett a 20 ezer kötetes német könyvtár és a tízezres állományú délszláv könyvtár Mohácson. Ezek mintegy száz községi, iskolai, illetve klubkönyvtárat látnak el olvasnivalóval. A nemzetiségi bizottság sürgette, hogy a könyvkiadás több és értékebb nemzetiségi könyvet jelentessen meg, valamint javasolta a báziskönyvtárak közvetlen kiadványcseréjét az NDK-beli és a jugoszláv intézményekkel.

Hamarosan megnyílik a délszláv klub Pécssett a történelmi belváros egyik patinás épületében. Az itt élő mintegy ötezer szerb-horvát anyanyelvűnek művelődését segíti a klub könyvtára és olvasóterme. A művelődési intézmény programjaival elsősorban az anyanyelv és a magyarországi délszláv hagyományok ápolását kívánja szolgálni, de területi feladatokat is ellát majd. Lehetőséget nyújt, hogy a Baranyában és a Dél-Dunántúlon élő délszlávok itt egymással találkozhassanak, fogadhasssák a szomszédos Jugoszláviából érkező vendégeiket is.

Eredményes volt a Győr-Sopron megyei Tanács, a HNF megyei bizottsága és több kulturális intézmény által a „Jelenről a jövőnek” címmel indított és támogatott fotóakció. Jelentős és értékes dokumentumfénykép- anyaggal gyarapodott a győri megyei könyvtár helytörténeti gyűjteménye. Fotók százait készítettek az ipari üzemekben, gazdaságokban, pincészetekben, boltban, piacon, szociális és kulturális intézményekben. Lencsevégre kapták az amatőrök a történelmi emlékeket, a védett természeti értékeket, s a települések közösségi emlékeit: lakodalmat, búcsúkat, falugyűléseket, zárszámado közgyűléseket.

Kalaposműhely teljes felszerelésével gyarapodott a zalaegerszegi múzeum néprajzi gyűjteménye. *Boczkó István* idős kalposmester egykori műhelyének szerszámai közül a legértékesebb az 1910-ben készült, kis méretű – alig 20 centiméter hosszú, tömpe orrú kalpasvasaló. Hiánytalanul megmaradtak a fából esztergált fejformák az 51-es-től az 57-es méretig. Említésre méltó még az 1930-as évek elejéről származó forma- és színmintafüzeg, amely a megrendelők választását könnyítette meg, valamint Budapest 1934-es utcanévjegyzéke.

Kevésbé ismert, érdekes gyűjtemény jött létre Pécsen a Janus Pannonius Múzeumban – a világ legnagyobb találóskérdés-archívuma, amelyben kétszáznál több nép 120 ezer szóbeli rejtvényét őrzik. A találóskérdés ősi műfaj, régebbi eredetű a népdalnál is. Am élők műfaj, hiszen napjainkban is újabbnál újabb szóbeli rejtvények keletkeznek, terjednek. Kutatásukra világszerte nagy figyelmet fordítanak, mivel zárt és kicsiny szövegegyeség, sokáig fennmarad, nehezen változik – ellentétben a variálódó népdalokkal, népmesékkel. Hazánkban azonban a legutóbbi időkig a népköltészet mostohán kezelt ága volt, amit az is bizonyít, hogy Európában csupán a magyarok nem adták ki a találóskérdés-copusukat. *Mándoki László* néprajzkutató, a gyűjtemény létrehozója, életre hívója 25 éve gyűjti a rejtvényeket, s 15 éve foglalkozik a találós kérdések összehasonlító vizsgálatával. A közelmúltban megkezdte a magyar találós kérdések corpusának összeállítását. A szövegyűjteménybe beépíti a ma élő és keletkező szóbeli rejtvényeket is, miközben továbbfejleszti a pécsi archívumot, amely az egyik legfontosabb nemzetközi bázisa a műfaj kutatásának.

Szinte ezzel egyidőben zajlott a megyében szintén nagy társadalmi összefogással a *múlt értékeinek számbavétele* is. A honismeret lelkes kutatói, önkéntesei adatlapokon, fotók segítségével adtak helyzetjelentést a terület több mint kétszáz műemlékéről, védett értékéről s azok állapotáról. Számos újdonságra is felhívták a figyelmet. A *nagycenki gázfejlesztő telep* felledezése – egyik legérdekesebb eredménye ennek a munkának. A telep terveit *Széchenyi István* (1791–1860) élete kockázatásával hozta haza – mint naplójából kiderül

–, s elsőként ő valósította meg Magyarországon. Az egykori gázfejlesztő épületét ma lakásnak használják.

Értékes pénzleletet találtak a Szabolcs megyei Cégénydányádon. Házépítés közben mintegy 80 centiméter mélységből 35 ezüstpénz került elő. A Nyíregyházi Múzeum régészei megállapították, hogy az érmék jelentős része a francia Napkirály, XIV. Lajos udvarában használatos ezüstpénz, s az 1660-as évekből származik. Emellett több leletről kiderült, hogy azok ugyancsak abból a korból valók és a dalmát Ragusa – Dubrovnik – fizetőeszközei voltak. A Jósza András Múzeumban megkezdtek az érmék restaurálását, tovább gyarapítva mintegy negyvenrezs gyűjteményüket.

A véletlennek köszönhető, hogy *Horváth László* nagykanizsai régész Fakospusztá határában felfigyelt a friss szántás elszíneződött talajára. A helyszínen egy csaknem 60 méter átmérőjű, kör alakú, egykor árokkal körülvett település alaprajza tűnt elő, közepén egy középkori eredetű teglaépület maradványaival. A Zala megye földrajzi nevei c. kötet így utal a lelőhelyre: „Fakos megye: a török időben vár állt itt, amelynek Fakos nevű vitéz volt a parancsnoka.” A leletek igazolták a népi helynévadás realitását. Valóban itt emelkedett a törökök elleni harc terheit vállaló zalai palánkvárak egyike. Az ásás első eredményei valószínűsítették, hogy a hely ősidők óta lakott volt, mivel a vár melletti dombon késő bronzkori urnasírokra, s egy lakóház maradványaira bukkantak, sőt rézkori, valamint kelta levelek is előkerültek. A feltárásban a régész legnagyobb segítőtársa a korszerű agrotechnika és a mélyszántás volt.

A győri Püspökvár tornyának műemléki feltárása során Anjou-cimert találtak. A XIV. századi gótikus torony homlokzatát díszítette a címer, amely az ugyancsak a kőből faragott harci sisakkal és tollforgóval együtt kőbaldachn alatti ékeskedik. A címer minden valószínűség szerint *I. Kálmán* győri püspöké volt, aki *Károly Róbert* (1288–1342) király gyermekeként viselhette. Ugyancsak rábukkantak *Dóczi Orbán* és *Bakócz Tamás* – mindketten győri püspökök voltak – festett címerére. A Püspökvár tornya elé a XVI. században statikai okokból ún. kötényfalat emeltek, amely eddig eltakarta az értékes címereket. A freskócímereket és az Anjou-köcímert levették a falról, és a restaurálás után a Dóczi-kápolnában fogják bemutatni. Az eredetiek helyére felfestik, illetve felhelyezik a címerek másolatát.

A sokoródi dombvidék egyik évszázados településén, Tápon, tájházat avattak. Egy 1857-ben épült, dögölt földfalú, nádtetőszelérházat rendeztek be a sokorói szegényparaszti porták jellegzetes bútoraival. A ház maga építőhagyományt őriz: tetőszerkezetét az oromzathoz támaszkodó ágasfa tartja, szabad tűzhelyes konyháját lábakon álló, füles

cserépedények, színes festett tányérok díszítik. Az apró ablakszemes helyiségben a káposztasavanyítás eszközeit is megsejmelhetjük. A konyhából jobbra és balra nyíló kis szobák femennyezetének díszei az évszámos, felírtas mestergerendák. Mindkét helyiségben sárból tapasztott kemence áll. A falubeli asztalosok készíteték évtizedekkel ezelőtt a sarokpadot, az ágyat, a tulipános ládát és az élettálat díszített gyereketető székét. A környék jellegzetes mestersegének, a csuhéfonásnak legfontosabb eszközei is megtalálhatók az egyik szobában.

Reviczky Imrének a második világháború antifasiszta tisztjének, a Magyar Néphadsereg ezredesének emlékére – születésének 85. évfordulója alkalmából – utolsó lakóházának (Bp., II. ker. Mandula u. 25.) falán emléktáblát helyeztek el a Hazafias Népfrent Országos Tanácsa és a Fővárosi Tanács.

Újabb parkokat, erdőrezleteket, ritka növényeket nyilvánítottak védetté Zala megyében. Oltalom alá kerültek az ormánydusztai gyermeküdült ritka, másfél százados fáit, a surdi park tiszafáit, oregonciprusait és 80–100 éves piramis tölgyeit, valamint a csereszegtomaji Horváth József több hektáros kertje értékes libanoni ciprusával. Védelmet kapott az Árpád-korban emelt kallósi kerektemplom környéke, a pölöskei ősbükös, s néhány fekete-fenyőerdő a megyében, a Göcsej vidékén élő gímpáfrány, a megye északi részén honos leánykő-köröscsin, a téltemető, a henyeboroszlán, valamint a ritkaságnak számító magas szárú kacsord, valamint az osztrák zergevirág.

Oltalmat kapott a tahitófalusi Torda-sziget, amelynek dús növényvilága búvóhelyet és jó életkörülményeket nyújt számos madárnak. A csaknem 7 hektáros területen 57 madárfaj költ, köztük olyan értékes példányok, mint a kislile, a jégmadár, a gyurgyalag, a berki tücsökmadar. De megfordul itt a nagy és kiskócsag, a feketegölya, a halászsas, a daru, a lócsér, a sarki búvár, a bütykös és az énekeshattyú, a feketerece és a havasi pityer is.

Tinódi (Lantos) Sebestyén halálának 425. évfordulója alkalmából emlékhelyet alakított ki a rózsafai községi tanács és a nagypeterdi tsz a krónikás szülőfaluja, a hajdani Tinód helyén. A falu a hódoltság idején elpusztult, emléket egy dűlőnév őrizi. A betonlapzatba ágyazott faoszlopokon domborított réztábla emlékeztet a XVI. századi neves énekmondóra, s a hely jelentőségére. Gondozását a termelőszövetkezet Tinódi szocialista brigádja vállalta.

Kiskunmajsán a tanyasi gyerekek általános iskolai diákkotthonát Ortutay Gyuláról nevezték el, mivel az ő kezdeményezésére az országban elsőként hozták létre. Az iskola falán emléktáblát helyeztek el az alkalmából. Ortutay már régebben felfigyelt a Bács-Kiskun megyei tanyai gyerekek hátrányos helyzetére. Támogatója és kezdeményezője volt az e hátrányokat felszámoló mozgalomnak, mivel

egyértelmű volt számára, hogy a hatalom teljes birtokosai csak kiművelt emberfők lehetnek. Az iskola alapkövét 1972 nyarán Örtutay helyezte el. A kollégium 4 millió forint őrtekü önkéntes munkával valósult meg, 190 lakója van.

A Békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum tervszerűen gyűjti a hazai románok néphagyományait, s e munka eredményeként jött létre e nemzetiségünk legszámtottevőbb néprajzi gyűjteménye. A kutatómunkát kiegészíti, két időszzerű feladat: az első hazai román tájház, a kétegyházi parasztház berendezése, valamint a magyar–szerb–román lakosságu Baltonya helytörténeti gyűjteményének létrehozása. A békéscsabai múzeumban készül az országos szaknyilvántartás, amely teljes, képet ad majd a kutatóknak a román nemzetiség néprajzával, történetével összefüggő adatokról, tárgyokról, emlékekről.

Együttműködési megállapodást kötöttek a Vas megyei múzeumok igazgatóságának és az eisenstadti (kismartoni) múzeum vezetői, bár a két szomszédos terület között már évek óta a gyümölcsözőek a kulturális és a tudományos kapcsolatok. A mostani megállapodás bővíti az együttműködés lehetőségeit, kiterjeszti a természetrajz, a régészet és a néprajz területére. A magyar szakemberek Ausztriában folytatnak majd zoológiai, botanikai gyűjtőmunkát, részt vesznek a Burgenlandban még megmenthető népi műemlékek felderítésében, restaurálásában.

Szabadkán ősszel tartották a hagyományos magyar nyelvi szemináriumot, amelyen a Vajdaság, Horvátország és Szlovénia magyar tanárai és magyar nyelven dolgozó tanítói vettek részt. A gazdag programú továbbképzésen főként nyelvészettel, nyelvműveléssel, stilsztikával és módszertannal foglalkozó előadások hangzottak el. A magyarországi szakemberek a helyesírás-tanítás, valamint a stilsztika elemzések módszereiről tájékoztatták a szomszéd ország tanárai (Magyar Szó).

A HNF Győr–Sopron megyei Bizottsága és a Nemzeti Front dunaszerdahelyi járási bizottsága között régebbi már a munkakapcsolat. A határ két oldala a honismereti munkában itt is, ott is más-más lehetőséget kínál. Augusztusban a honismerettel, néprajzzal, helytörténettel rendszeresen foglalkozó Győr megyei középiskolások részvevői voltak a somorjai (Samorin) II. Nemzetközi Honismereti Tábornak. A táborozók a konzerválási munkán kívül megismerkedtek a Csallóköz történelmével, munkásmozgalmával, néprajzával – előadások, látogatások, kirándulások során. A közös munkától, a kölcsönös tájékozódástól mindkét fél azt reméli, hogy a honismereti munka fellendüléséhez vezet. Talán egyre többen – s nemcsak diákok – kapcsolódhatnak majd be a sürgető feladatok elvégzésébe (Új Szó).

Vargáné Major Judit

Vásárhelyi Pál

Vásárhelyi Pál, a Tisza-szabályozás tervezője

1982 2

HONISMERET

A HAZAFIAS NÉPFRIEDT FOLYOIRATA

Moldvai magyar asszony (P. E. felvétele)